

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

Кафедра міжнародних відносин

А. М. Захарченко

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Одеса
«Астропринт»
2023

УДК 327.8:28(075.8)
3-37

Автор:

А. М. Захарченко, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рецензенти:

О. О. Волович, кандидат історичних наук, член редакційної ради журналу геополітичної аналітики «Бінтел», провідний експерт незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень «Борисфен Інтел»;
А. В. Худенко, доктор філософських наук, професор кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рекомендовано до друку Вченою Радою Факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*протокол № 1 від 30 серпня 2023 року*)

Захарченко А. М.

3-37

Ісламський чинник у світовій політиці : Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». — Одеса : Астропринт, 2023. — 44 с.

Методичні вказівки розраховані на поглиблене вивчення тем навчальної дисципліни «Ісламський чинник у світовій політиці» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», та були розроблені відповідно до силабусу та робочої програми дисципліни. Основна мета вказівок — надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем практичних занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 327.8:28(075.8)

© Захарченко А. М., 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематика змістових модулів, завдання та література.....	6
Тематика практичних занять, завдання та література	22
Самостійна робота студентів.....	27
Питання до підсумкового контролю.....	32
Рекомендована література	34
Форми контролю і методи оцінювання	39

ВСТУП

Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Ісламський чинник у світовій політиці» призначені для допомоги здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», які навчаються в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова на Факультеті міжнародних відносин, політології та соціології.

Метою навчальної дисципліни «Ісламський чинник у світовій політиці» є формування у студентів цілісного та систематизованого знання про місце і роль ісламського чинника у внутрішній та зовнішній політиці країн мусульманської цивілізації.

Вивчення і засвоєння студентами зазначеного предмету сприятиме усвідомленню розвитку світової політики у рамках міждисциплінарного аналізу та наукових підходів, сформованих у рамках класичних політологічних шкіл.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

1. Здатність приймати обґрунтовані рішення щодо здійснення міжнародної та зовнішньополітичної діяльності (СК 2).
2. Здатність аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення (СК 3).

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

- оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем (РН 7);
- брати участь у професійній дискусії у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій, поважати опонентів і їхню точку зору, доносити до

фахівців та широкого загалу інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з фахових проблем (РН 13).

Програма навчальної дисципліни «Ісламський чинник у світовій політиці» складається із таких змістових модулів:

- 1. Змістовий модуль I: Іслам як світова релігія. Феномен політичного ісламу.**
- 2. Змістовий модуль II: Ісламський чинник в країнах Близького та Середнього Сходу.**
- 3. Змістовий модуль III: Ісламський чинник в Південно-Східній Азії та за межами традиційної зони поширення ісламу.**

На вивчення навчальної дисципліни «Ісламський чинник у світовій політиці» відводиться 90 годин, у тому числі: 18 – лекції, 12 – практичні заняття та 60 – самостійна робота, що становить 3 кредити ЄКТС.

ТЕМАТИКА ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ, ЗАВДАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І ІСЛАМ ЯК СВІТОВА РЕЛІГІЯ. ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ІСЛАМУ.

ТЕМА 1. Роль ісламу як світової релігії.

На початку XXI століття спостерігається зростання ролі релігійного чинника у внутрішній та зовнішній політиці держав та в міжнародних відносинах. Провідну роль у цих процесах відіграє іслам. Іслам є другою за чисельністю вірян релігією у світі, його сповідують близько 1,9 млрд. мусульман (тобто 25% населення Землі).

Близько 62% мусульман планети мешкають в Південній та Південно-Східній Азії, 20% на Близькому Сході та в Північній Африці, 15% в Тропічній Африці, 3% в Європі та 0,3% в Америці. До 5 країн з найбільшим мусульманським населенням відносяться: Індонезія – 237 млн., Пакистан – 230 млн., Індія – 202 млн., Бангладеш – 160 млн., Єгипет – 96 млн. Основними причинами швидкого зростання мусульманського населення є специфіка шлюбно-сімейних відносин, високий коефіцієнт дітонароджень, прогрес у галузі охорони здоров'я, підвищення тривалості життя, зростаючі темпи прозелітизму та ін.

Основними джерелами ісламу є Коран та Сунна. Ісламська цивілізація має багату історію та охоплює такі основні етапи розвитку: халіфат часів Пророка Мухаммеда, Праведний халіфат, халіфат Омейядів, халіфат Аббасидів, халіфат часів Османської імперії. У 661 р. відбувся розкол ісламу на сунітський та шіїтський напрямки. Суніти складають 85% мусульман планети, шіїти – 15%.

Література

1. Коппель О., Пархомчук О. Трансформація релігійного фактору в сучасних міжнародних відносинах. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2017. № 15. С. 2-30.

2. Кушніренко В.О. Альтернативні підходи історичній шаріатській моделі у конструюванні політичної реальності в рамках ісламської автентичної традиції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 44-51.
3. Лубський, В.І., Харьковщенко Є.А., Лубська М.В., Горбаченко Т.Г. *Іслам: історія і сучасність*. К.: Центр навчальної літератури, 2014. 311 с.
4. Ощипок І. Роль релігійних акторів у сучасних світових процесах. *Вісник КНУ. Міжнародні відносини*. 2017. № 1/2 (47/48). С. 84-88.

Тема 2. Феномен політичного ісламу.

Специфікою ісламської релігійної системи є взаємопроникнення ісламу і політики. Політичний іслам (ісламізм) – це форма використання ісламу окремими особами, групами та організаціями, які переслідують політичні цілі. Ці актори виступають за перетворення держави та суспільства відповідно до того, що вони вважають ісламськими принципами.

Серед ісламських політичних акторів виділяють 4 основні категорії. До першої категорії відносяться мусульманські країни, серед яких відрізняють: 1. країни, де іслам є державною релігією; 2. країни з мусульманською більшістю населення; 3. країни зі значним мусульманським населенням (політичними гравцями тут виступають мусульманські громади). До другої категорії відносяться міжнародні організації, діяльність яких спрямована на консолідацію позицій мусульманських держав: Організація ісламського співробітництва, D–8 («Ісламська вісімка») та ін. Третя категорія охоплює численні мусульманські партії, громадські об'єднання та рухи (що діють у правовому полі), серед яких: політичні партії; релігійні об'єднання та духовні управління; громадські організації та асоціації; культурні, благодійні та гуманітарні фонди (як міжнародні, так і локальні). Нарешті, до окремої категорії відносяться радикальні ісламістські угруповання та рухи (нелегальні або із неоднозначним статусом), такі як ХАМАС, «Хизбалла», «Талібан», «Ісламський визвольний фронт моро», «Боко харам», «Джемаа ісламія», «Аль-Каїда», «Ісламська держава» та ін. Вони можуть діяти на локальному (державному), регіональному та глобальному рівнях.

Література

1. Махатхир бін Мохамад, Наумкін В. В ісламі не існує поняття «секуляризація». *Зовнішні справи*. 2013. № 9. С. 36-40.
2. Шестопаалець Д.В. Іслам як соціальний феномен: до питання функціональності. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 184-192.
3. Cesari J. Political Islam: More than Islamism. *Religions*. 2021. № 12. URL: <https://www.mdpi.com/2077-1444/12/5/299/htm>
4. Hamid S., McCants W. Rethinking Political Islam. *Brookings Institution Report*. 2016. URL: <https://www.brookings.edu/research/rethinking-political-islam/>

Тема 3. Мусульманський світ як суб'єкт світової політики.

Існує два основні підходи до визначення мусульманського світу. Політико-географічний підхід виділяє регіон земної кулі, де переважно компактно мешкають мусульмани. Цивілізаційний (культурно-релігійний) підхід виділяє мусульманський світ не як політико-географічний, але як історико-культурний ареал, який відрізняється від інших цивілізацій.

Панісламизм – релігійно-політична ідеологія, в основі якої полягають уявлення про духовну єдність мусульман всього світу незалежно від соціальної, національної або державної приналежності. «Умма» – спільнота мусульман, в якій відсутні міжетнічні та міждержавні кордони.

Втіленням ідеї мусульманської солідарності на сучасному етапі є Організація ісламського співробітництва (ОІС), яка була заснована за ініціативою Саудівської Аравії у 1969 р. ОІС є другою за масштабами міжурядовою організацією після ООН, її членами є 57 країн. Основними завданнями організації є співробітництво між мусульманськими країнами, спільна участь у діяльності на світовій арені, досягнення стабільного розвитку країн-учасниць. В рамках ОІС діє низка підструктур: Ісламський банк розвитку, Ісламська комісія міжнародного червоного півмісяця, Ісламська організація з освіти, науки та культури, Ісламська торгово-промислова палата та ін.

Реалізації ідеї мусульманської солідарності на практиці перешкоджають глибокі протиріччя, що роз'єднують мусульманський світ,

серед яких: сунітсько-шіїтське протистояння, нерівномірний економічний розвиток, відмінності у політичних режимах, територіальні протиріччя, різні зовнішньополітичні пріоритети тощо.

Література

1. Краснолюдська С. Суб'єктність ісламу у світових політичних процесах. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2008. № 37. С. 315-325.
2. Лубський, В.І., Харьковщенко С.А., Лубська М.В., Горбаченко Т.Г. *Іслам: історія і сучасність*. К.: Центр навчальної літератури, 2014. 311 с.
3. Северінова О. Релігійний (ісламський) чинник у глобалізаційних процесах: аналітичний погляд. *Українознавчий альманах*. 2013. № 11. С. 214-217.
4. Castillo V.L. The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society. *Revista Electronica de Estudios Internacionales*. January 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/306092229_The_Organization_of_Islamic_Cooperation_in_contemporary_international_society
5. Organization of Islamic Cooperation. URL: <https://www.oic-oci.org>

Тема 4. Проблема ісламського фундаменталізму та екстремізму.

Для ісламу характерні різноманітні ідеологічні течії, сформовані у різні періоди історії відомими мусульманськими мислителями та реформаторами на основі Корану та Сунни. Ісламське реформаторство – це ідеологічна течія, що виникла в XIX ст. як відповідь на політичну, економічну та культурну експансію Заходу. Ідеологи реформаторства – Джамаль аль-Дін аль-Афгані (1839–1898 рр.) та Мухаммед Абдо (1849–1905 рр.) – виступали за духовне, інтелектуальне та доктринальне оновлення мусульманського світу задля його адаптації до нових реалій.

На основі ісламського реформаторства виникли дві альтернативні ідеології: модернізм та фундаменталізм. Ісламський модернізм виступає за адаптацію ісламу до сучасності при збереженні його як світоглядної та

духовної основи. Ісламський фундаменталізм спрямований на зміцнення віри в основні джерела ісламу, неухильне виконання норм Корану та законів шаріату, запровадження традиційних мусульманських установлень як обов'язкових норм життя. Ідеологами сучасного ісламського фундаменталізму є Хасан аль-Банна (1906–1949 рр.), Саїд Кутб (1906–1966 рр.), Абу-ль-Аля Маудуді (1903–1979 рр.) та ін.

Серед чинників, що сприяють поширенню ідеології ісламського фундаменталізму, виділяють: соціально-економічний (бідність, відсталість, безробіття); політичний (панування авторитарних, репресивних режимів); ідеологічний (заповнення ідейно-політичного вакууму, що утворився після краху ідей арабського націоналізму та лівих ідеологій загалом); зовнішній чинник (протистояння вестернізації, модернізації та втручанню країн Заходу у справи мусульманських країн).

Література

1. Гусев В. І. Ісламський екстремізм і фундаменталізм: історія та сучасність. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. Львів: Логос, 2011. С. 265-272.
2. Єдаменко А. Ісламський фундаменталізм як політична доктрина. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 167-175.
3. Jones S., Vallee C., Newlee D. The Evolution of the Salafi-Jihadist Threat. *Center for Strategic and International Studies Report*. 2018. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf
4. Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. *Istituto per gli Studi di Politica Internazionale*. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf
5. Vidino L., Careni S. Terrorist Attacks. Youngsters and Jihadism in Europe. *IEMed Medditeranean Yearbook*. 2018. URL: <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/01/Terrorist-Attacks.-Youngsters-and-Jihadism-in-Europe.pdf>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК В КРАЇНАХ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ

Тема 5. Арабські країни Північної Африки.

Єгипет є однією з найбільших мусульманських країн світу, 90% його населення сповідують іслам сунітського напрямку. Іслам є державною релігією країни. На території Єгипту у 1928 р. Хасаном аль-Банной було засновано найстарішу ісламську фундаменталістську організацію новітнього часу – «Брати-мусульмани». Впродовж другої половини XX століття ця організація знаходилась в опозиції до світських режимів та заснувала свої філії в багатьох країнах Близького Сходу.

В Алжирі у 1991-2002 рр. тривала громадянська війна між урядом та ісламістськими угрупованнями, провідну роль серед яких грав Ісламський фронт порятунку. Роль політичного ісламу в арабських країнах Північної Африки значно посилилась після «Арабської весни». Після революції в Єгипті 2011 р. перемогу на виборах здобули представники «Братів-мусульман». Втім, за 2 роки вони втратили владу і зараз організація є забороненою в Єгипті. В результаті революційних подій в Тунісі до влади прийшла поміркована ісламістська партія «Ан-Нахда», яка досі зберігає ключові позиції в політичному житті країни. В Лівії повалення режиму М. Каддафі призвело до кровопролитної громадянської війни, активними учасниками якої є ісламістські угруповання.

Література

1. Браїло А. В. Соціально-економічний розвиток країн арабської регіональної системи та «Арабська весна» як каталізатор еволюції ісламізму на великому Близькому Сході. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 68-73.
2. Бовсунівський П. Причини встановлення та повалення політичної влади «Братів-мусульман» в Арабській Республіці Єгипет. *Зовнішні справи*. 2013. № 10. С. 38-42.

3. Abdullah B. The Rise and Fall of Political Islam in Libya. *The Emirates Policy Center*. 2021. URL: <https://epc.ae/en/details/featured/the-rise-and-fall-of-political-islam-in-libya>
4. Ghafar A.A., Hess B. Islamist Parties in North Africa (Morocco, Tunisia, Egypt). *Brookings Doha Center Analysis Paper*. 2018. URL: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/07/Islamist-parties-in-North-Africa-analysis-paper.pdf>
5. Schulhofer-Wohl J. Civil War in Algeria, 1992-present. *Civil Wars of the World: Major Conflicts since World War II*. Ed. by Karl DeRouen, Jr. and Uk Heo. ABC-CLIO, 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/335756680_Civil_War_in_Algeria_1992-Present

Тема 6. Арабські країни Західної Азії.

Аравійський півострів є зоною зародження ісламу. Іслам відіграє провідну роль в політичному, соціально-економічному та культурному житті аравійських монархій – Саудівській Аравії, Катарі, Омані, ОАЕ, Кувейті та Бахреїні. Королівство Саудівська Аравія (КСА) є центром сунітського мусульманського світу. Країна є абсолютною теократичною монархією, де діють закони шариату. Саудівський король є хранителем Мекки та Медини – двох головних мусульманських святинь.

Особливістю ісламського чинника в Іраку, Лівані та Сирії є наявність в цих країнах значних шійтських спільнот. Етноконфесійні протиріччя призвели до громадянської війни в Лівані 1975–1990 рр. В основу сучасної конституційної системи країни покладено конфесійний принцип, відповідно до якого при призначеннях на вищі державні посади дотримується баланс між представниками різних релігійних громад. Подібна система з 2005 р. діє в Іраку, населення якого також має складну етноконфесійну структуру.

В Сирії алавітський режим Хафеза та Башара Асадів впродовж багатьох років домінував над сунітською більшістю, що, разом із іншими причинами, призвело до революції 2011 р. та затяжної громадянської війни.

Література

1. Захарченко А.М. «Хизбалла» в регіональних процесах на Близькому Сході після «Арабської весни». *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.)* Київ, 2021. С. 145-149.
2. Зелінський А.Л. Ліванська республіка: між політичним конфесіоналізмом і політичним прагматизмом. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 3(15). С. 151-172.
3. Субх М. Збереження національної та культурно-релігійної ідентичності арабських монархій Перської затоки в умовах «вестернізації». *Зовнішні справи*. 2012. № 9. С. 26-29.
4. Patterson E. Lebanon: the Persistence of Sectarian Conflict. *Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs*. 2013. URL: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/lebanon-the-persistence-of-sectarian-conflict>
5. Shine S. The Sunni and Shiite Axes in the Middle East. *Strategic Survey for Israel (2016-2017)*. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/01/12.pdf>

Тема 7. Країни Середнього Сходу: Туреччина, Іран, Афганістан.

Турецька Республіка – світська країна, 97% населення якої сповідує іслам. «Лаїцизм» (світськість) був проголошений М.К. Ататюрком одним з основних принципів Турецької Республіки. З 1950-х років в країні відбувається поступова активізація прихильників ісламізму, вплив яких стримувався турецькими військовими («кемалістами»). Після перемоги у 1995 р., ісламістська «Партія добробуту» на чолі з Н. Ербаканом розгорнула кампанію «ісламського відродження» в Туреччині. З 2002 р. правлячою партією в країні є поміркована ісламістська «Партія справедливості та розвитку» на чолі з Р.Т. Ердоганом, яка позиціонує Туреччину як взірць ісламської демократії.

Іслам є державною релігією Ірану, 95% населення якого сповідують шіїзм. У 1979 р. в Ірані перемогла революція ісламського типу. Країна була

проголошена Ісламською Республікою Іран, до влади прийшло духовенство на чолі з імамом Р. Хомейні. В основу іранської політичної системи покладено принцип «вілайат аль-факіх» – шіїтська політико-правова доктрина. Духовний лідер (або аятола) має найширші повноваження у політичній, військовій, економічній та ідеологічній сферах. Провідним принципом зовнішньої політики Ірану є експорт ісламської революції.

Ісламський традиціоналізм відіграє фундаментальну роль в суспільно-політичному житті Афганістану. 80% населення країни сповідують іслам сунітської течії, 19% – шіїтської. У 1990-ті роки Афганістан перетворився на осередок ісламістського екстремізму. У 1996-2001 рр. радикальним ісламістським угрупованням «Талібан» тут було засновано Ісламський Емірат Афганістан. На території країни базувались бойовики терористичної організації «Аль-Каїда». Терористичні акти в США 11 вересня 2001 р. призвели до антитерористичної операції в Афганістані у 2001-2021 рр. Після повернення до влади талібів у серпні 2021 року в країні був відновлений Ісламський Емірат Афганістан, який є ісламською теократичною державою, де діють закони шаріату.

Література

1. Богданова Т.Є., Плетенчук Г.В. Політична криза в Туреччині: лаїцизм проти ісламізму. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: *Історичні науки*. 2009. № 81. С. 95-99.
2. Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 69-76.
3. Пророченко Н.О. Еволюція ролі шіїтського духовенства у суспільно-політичному розвитку Ірану. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. № 1(7). С. 56-73.
4. Ходжін М.П. Фактор суніто-шіїтського протистояння у зовнішньополітичній доктрині Ірану. *Гілея: науковий вісник*. 2022. № 167-168. С. 59-65.

Тема 8. Ісламський чинник в регіональних конфліктах на Близькому та Середньому Сході.

Арабо-ізраїльський конфлікт є одним з найбільш тривалих конфліктів на Близькому Сході, ключовим аспектом якого є протистояння на релігійному ґрунті. В 1987 р. на палестинських територіях був заснований «Ісламський рух опору» – ХАМАС. У 2005 р. він переміг на палестинських парламентських виборах, і з 2007 р. контролює територію Сектора Гази. Ізраїль регулярно проводить проти ХАМАСу військові операції.

Поряд із ХАМАСом, активну роль в регіональних конфліктах на Близькому Сході грають інші озброєні недержавні ісламістські актори, такі як «Ісламський джихад», «Хизбалла», «Талібан», «Ісламська держава» (ІД) тощо. Ліванська «Хизбалла» була утворена у 1982 р. з метою протистояння Ізраїлю та перетворення Лівану на шіїтську державу. В Лівані вона має статус політичної партії. Водночас, армія «Хизбалли», яку активно підтримує Іран, бере участь у низці регіональних конфліктів на боці Тегерану. Окреме місце серед зазначених угруповань належить «Ісламській державі», лідер якої Абу Бакр Аль-Багдаді проголосив про створення халіфату у 2014 р. На піку своєї активності угруповання контролювало частину територій трьох близькосхідних країн – Сирії, Іраку та Лівії.

Важливим чинником дестабілізації Близького Сходу є сунітсько-шіїтські протиріччя. На цьому ґрунті виникла низка регіональних конфліктів, наприклад, ірансько-іракська війна 1980-1988 рр., громадянські війни в Сирії, Ємені та ін. Після «Арабської весни» 2011 р. значно посилилась конкуренція між Саудівської Аравію та Іраном як сунітським та шіїтським центрами впливу.

Література

1. Захарченко А.М. Роль релігійного фактору на сучасному етапі палестинсько-ізраїльського конфлікту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 59-66.
2. Кореньков О.О. Політична стратегія й структура організації «Ісламська держава Іраку й Леванту». *Politicus*. 2017. № 1. С. 186-190.

3. Сирінська О.А. ІДІЛ як гібридна мережна організація: історія, ідеологія й інформаційна стратегія. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 114-133.
4. Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. *Istituto per gli Studi di Politica Internazionale*. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf
5. Shine S. The Sunni and Shiite Axes in the Middle East. *Strategic Survey for Israel (2016-2017)*. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/01/12.pdf>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ ТА ЗА МЕЖАМИ ТРАДИЦІЙНОЇ ЗОНИ ПОШИРЕННЯ ІСЛАМУ

Тема 9. Країни Південної та Південно-Східної Азії.

Іслам має довгу історію в регіоні Південної та Південно-Східної Азії. Саме тут мешкають більше 60% мусульманської умми планети. Найбільшими мусульманськими країнами регіону є Пакистан, Бангладеш, Індія, Індонезія та Малайзія. У 1947 р. Британську Індію було поділено за конфесійним принципом на дві країни – Індію та Пакистан. Розділ відбувся на фоні жорсткого протистояння між індуїстською та мусульманською громадами. Це заклало основи тривалого конфлікту між Індією та Пакистаном, центральним аспектом якого є Кашмірська проблема.

Іслам відіграє фундаментальну роль у політичному житті Ісламської Республіки Пакистан, де він є державною релігією. В країні діє Федеральний шариатський суд, який не має аналогів у мусульманському світі. Найстаріша релігійна партія Пакистану – «Джамаат-і-іслами» – була заснована Абу-ль-Аля Маудуді у 1941 р.

В Індії мусульмани складають 13,6% населення (більше 200 млн.). Відносини між індуїстською та мусульманськими громадами в Індії є досить напруженими, що пояснюється суттєвими відмінностями в базових

релігійних принципах, впливом індуїстських націоналістичних організацій, індо-пакистанським конфліктом та іншими факторами.

Найбільша мусульманська країна планети – Індонезія, а також Малайзія, позиціонують себе як країни поміркованого ісламу. Бруней-Даруссалам є теократичною монархією, де з 2014 р. діють закону шаріату.

Література

1. Кирчанів М. В. Індонезійський ісламизм як маргінальний випадок розвитку політичного ісламу в мусульманській країні. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 107-112.
2. Смержевська А. Г. Релігійний фактор у багатосторонній дипломатії Індонезії. *Politicus*. 2017. № 5. С. 152-156.
3. Helfstein S. Radical Islamic Ideology in Southeast Asia. *The Combating Terrorism Center in West Point*. 2010. URL: <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/08/Southeast-Asia-Report.pdf>
4. Maizland L. India's Muslims: An Increasingly Marginalized Population. *Council on Foreign Relations*. 2022. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/india-muslims-marginalized-population-bjp-modi>
5. Pande A. Islam in the National Story of Pakistan. *Hudson Institute*. 2011. URL: <https://www.hudson.org/national-security-defense/islam-in-the-national-story-of-pakistan>

Тема 10. Країни Європи та Північної Америки.

Традиційною зоною розповсюдження ісламу в Європі є Балканський півострів. В Албанії та Косово мусульмани складають близько 90% населення, в Боснії і Герцеговині – 40%. Масова міграція мусульман в Європу після Другої світової війни із подальшим зростанням мусульманської діаспори кардинально змінила демографічну ситуацію в європейських країнах та призвела до формування феномену «європейського ісламу» або «євроісламу».

Західноєвропейськими країнами з найбільшими мусульманськими громадами є Франція, Німеччина, Великобританія, Бельгія, Нідерланди,

Швеція та ін. Для європейських мусульман характерний опір асиміляції та прагнення зберегти свої звичаї в закритих громадах. Європейські моделі інтеграції мусульман (наприклад, мультикультуралізм в Великобританії та Нідерландах або асиміляційна модель у Франції) виявили свою обмежену ефективність.

У США іслам сповідують 1,1% населення, в Канаді – 4,9%. Найбільшою мусульманською організацією в Сполучених Штатах є Асоціація мусульман Північної Америки (ISNA).

Іслам є другою за кількістю вірян релігією в Україні. Мусульманська громада тут складає від 1 до 2 млн., її більша частина – кримські татари. На території України діють такі мусульманські організації: Духовне управління мусульман України, Духовне управління мусульман України «Умма», Духовне управління мусульман Криму.

Література

1. Клименко О. Ю. Мусульманська релігійна меншість в Україні: збереження культурних традицій чи політична боротьба. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія.* 2020. № 9. С. 116-123.
2. Кудряченко А. І. Іслам у сучасній Європі та Україні: виклики, стан і перспективи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України.* 2014. № 21(2). С. 64-69.
3. Макаренко Є. А. Мусульманські спільноти в Європі: регіональні і національні аспекти міжнародної взаємодії. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки.* 2017. № 16. С. 34-46.
4. Шаленна Н. М. Особливості формування концепту «європейського ісламу». *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2019. № 123. С. 34-43.
5. Huda Q. (2006). The Diversity of Muslims in the United States. Views as Americans. *United States Institute of Peace Special Report*, 159 <https://www.usip.org/sites/default/files/sr159.pdf>

Тема 11. Росія, Китай та країни Центральної Азії.

В Російській Федерації мешкає від 15 до 30 млн. мусульман, що становить 13-15% від загальної кількості населення. Це – друга за чисельністю конфесійна група країни. Росія має статус спостерігача в Організації ісламського співробітництва. У 1990-ті роки відбувалось зростання ролі етнічного та конфесійного чинників в політичному просторі Росії. Вплив політичного ісламу набув особливого значення в контексті конфліктів на Північному Кавказі.

В країнах Центральної Азії іслам сповідує переважна більшість населення: в Казахстані – 75%, Киргизстані та Таджикистані – більше 80%, Узбекистані – 97%. Відсутність реальної демократії в країнах регіону, придушення опозиції, а також соціально-економічні проблеми, сприяли розповсюдженню ідей радикального ісламізму. Особливо гостро ця проблема проявилась в Таджикистані, де діяла партія Ісламського відродження Таджикистану. В 1990-ті роки в регіоні також активно діяли осередки організації «Хизб ут-Тахрир».

Кількість мусульман в Китаї оцінюють у 1-2 % населення або від 20 до 30 млн. (офіційна статистика відсутня). Наразі мусульмани Китаю зазнають труднощів з відправленням культури через обмеження, що накладаються владою, та суворий контроль віруючих. Центральною є уйгурська проблема. На території Сінцзян-Уйгурського автономного району виник «Ісламський рух Східного Туркестану» – уйгурське незаконне озброєне формування, метою якого є створення незалежної ісламської держави. Китайський уряд проводить щодо уйгурів жорстку репресивну політику.

Література

1. Радівілов Д. А. Мусульмани в системі державно-конфесійних відносин сучасної Росії: інституційно-правовий аспект. *Сходознавство*. 2016. № 75-76. С. 130-141.
2. Шаленна Н. М. Ісламський чинник у сучасній Росії. *Грані*. 2014. № 2. С. 95-102.
3. Karin E. Central Asia: Facing Radical Islam. *Institut Français des Relations Internationales*. 2017. URL:

https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv98_erlan_karin_central_asia_radical_islam_eng_2017.pdf

4. Poujol C. Central Asia Going on «Hyper-Islamisation»: Between Adaptation to Post-communism and Calls for Radicalization. *UNISCI Journal*. 2017. № 45. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/767/76754084011.pdf>
5. Cook S. Islam: Religious Freedom in China. *Freedom House*. 2017. URL: <https://freedomhouse.org/report/2017/battle-china-spirit-islam-religious-freedom>

Тема 12. Країни Тропічної Африки.

Іслам відіграє важливу роль у суспільному та політичному житті країн Тропічної Африки. Сьогодні він є панівною релігією у таких країнах регіону як Буркіна-Фасо, Гамбія, Гвінея, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сомалі, Сьєрра-Леоне, Чад та ін. Іслам в країнах Тропічної Африки має яскраво виражену специфіку. Тут виникло поєднання африканських і мусульманських елементів, що дозволяє виділити цей комплекс в особливу ісламську субкультуру.

В останні десятиліття у державах регіону спостерігається тенденція зростання ісламістського радикалізму. Цей феномен пояснюється численними та досі не вирішеними соціально-економічними та політичними проблемами, що слугують сприятливим ґрунтом для виникнення радикальних угруповань, а також для активного розширення зони їхньої діяльності. В Нігерії діє радикальна ісламістська організація «Боко Харам» (з 2015 р. – Західноафриканська провінція «Ісламської держави»). Її головною метою є запровадження шариату по всій території Нігерії. Іншим прикладом є діяльність Союзу ісламських судів та угруповання «Аш-Шабаб» в Сомалі, де на протязі десятиліть йде «війна усіх проти усіх».

Література

1. Захарченко А. М., Мельниченко А. В. Проблема ісламістського екстремізму в Тропічній Африці. Кейс угруповання «Боко Харам». *Регіональні студії*. 2023. № 33. С. 126-131.

2. Barkindo A. Boko Haram and the Conflict Dynamics in the Chad Basin. *United Nations Development Programme*. 2020. URL: <https://www.undp.org/africa/publications/borderland-policy-briefing-seriesboko-haram-and-conflict-dynamics-chad-basin>
3. Bukarti A. Violent Extremism in Sub-Saharan Africa: Lessons from the Rise of Boko Haram. *Tony Blair Institute for Global Change*. 2021. URL: <https://institute.global/policy/violent-extremism-sub-saharan-africalessons-rise-boko-haram>
4. Ould Mohamedou M.M. Religious Extremism, Insurgent Violence and the Transformation of the New African Security Landscape / *Minding the Gap: African Conflict Management in a Time of Change*. Ed. by Chester A. Crocker. 2016. URL: <https://www.graduateinstitute.ch/sites/internet/files/2019-04/Mohamedou%20-%20Minding%20the%20Gap.pdf>
5. Steinberg, G., Weber A. Jihadism in Africa. Local Causes, Regional Expansion, International Alliances. *SWP Research Paper*. 2015. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2015_RP05_sbg_web.pdf

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

Проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти надає можливість вирішення наступних дидактичних цілей:

- сприянню поєднанню лекційних занять з самостійною навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти, а саме, теоретичну підготовку з практичною;
- розвитку умінь, навичок розумової праці, уміння застосовувати свої теоретичні знання для реалізації практичних завдань;
- формування у здобувачів вищої освіти інтересу до науково-дослідної роботи та залучення їх до наукових досліджень на кафедрі міжнародних відносин;
- забезпечення системного повторення, поглиблення та закріплення знань здобувачів вищої освіти за певною тематикою;
- поліпшенню навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності;
- здійснення діагностики і контролю знань здобувачів вищої освіти з окремих розділів і тем програми, формування уміння та навичок виконання окремих аспектів професійної діяльності у майбутньому.

Практичне заняття № 1 (4 години)

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК В РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ НА БЛИЗЬКОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ СХОДІ.

Питання для обговорення

- 1) Ісламський чинник в Алжирі. Громадянська війна 1991-2002 рр.
- 2) Особливості релігійного чинника у Лівані. Громадянська війна 1975-1990 рр.
- 3) Сунітсько-шіїтські протиріччя та їхній вплив на регіональну стабільність (на прикладі Ємену та Сирії).
- 4) Озброєні недержавні ісламістські актори на Близькому Сході: «Хизбалла», ХАМАС, «Ісламська держава».
- 5) Релігійний аспект арабо-ізраїльського конфлікту.

Література

- 1) Захарченко А. М. Роль релігійного фактору на сучасному етапі палестинсько-ізраїльського конфлікту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 59-66.
- 2) Зелінський А. Л. Ліванська республіка: між політичним конфесіоналізмом і політичним прагматизмом. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 3(15). С. 151-172.
- 3) Сирінська О. А. ІДІЛ як гібридна мережна організація: історія, ідеологія й інформаційна стратегія. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 114-133.
- 4) Patterson E. Lebanon: the Persistence of Sectarian Conflict. *Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs*. 2013. URL: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/lebanon-the-persistence-of-sectarian-conflict>
- 6) Schulhofer-Wohl J. Civil War in Algeria, 1992-present. *Civil Wars of the World: Major Conflicts since World War II*. Ed. by Karl DeRouen, Jr. and Uk Heo. ABC-CLIO, 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/335756680_Civil_War_in_Algeria_1992-Present
- 7) Shine S. The Sunni and Shiite Axes in the Middle East. *Strategic Survey for Israel 2016-2017*. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/01/12.pdf>

Практичне заняття № 2 (2 години)

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ

Питання для обговорення

- 1) Роль ісламу в країнах Центральної Азії (на прикладі Таджикистану, Узбекистану і Киргизстану). «Хизб ут-Тахрир».
- 2) Проблема ісламського радикалізму у Південно-Східній Азії (на прикладі Філіппін).
- 3) «Джамаа-ісламія»: ідеологія, діяльність та вплив у регіоні.

Література

- 1) Helfstein S. Radical Islamic Ideology in Southeast Asia. *The Combating Terrorism Center in West Point*. 2010. URL: <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/08/Southeast-Asia-Report.pdf>
- 2) Karin E. Central Asia: Facing Radical Islam. *Institut Français des Relations Internationales*. 2017. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv98_erlan_karin_central_asia_radical_islam_eng_2017.pdf
- 3) Poujol C. Central Asia Going on «Hyper-Islamisation»: Between Adaptation to Post-communism and Calls for Radicalization. *UNISCI Journal*. 2017. № 45. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/767/76754084011.pdf>
- 4) Sumpter C., Franco J. Islamist Militancy in Indonesia and the Philippines: Domestic Lineage and Sporadic Foreign Influence. *International Centre for Counter-Terrorism*. 2021. URL: <https://www.icct.nl/publication/islamist-militancy-indonesia-and-philippines-domestic-lineage-and-sporadic-foreign>

Практичне заняття № 3 (4 години)

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК В ЄВРОПІ. МУСУЛЬМАНСЬКА ГРОМАДА УКРАЇНИ.

Питання для обговорення

- 1) Ісламський чинник в країнах Західної Європи (Франція, Німеччина, Великобританія, скандинавські країни): порівняльний аналіз.
- 2) Особливості ісламського чинника на Балканах (Албанія, Боснія та Герцеговина, Косово).
- 3) Європейські моделі інтеграції мусульманських громад: мультикультуралізм, асиміляційна модель та ін.
- 4) Проблема ісламістського радикалізму в Європі.
- 5) Ісламський чинник в Україні. Мусульманська громада та її роль у суспільстві.

Література

- 1) Клименко О. Ю. Мусульманська релігійна меншість в Україні: збереження культурних традицій чи політична боротьба. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2020. № 9. С. 116-123.
- 2) Патійчук В. О. Ісламський чинник як загроза сучасній європейській безпеці. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2012. № 21. С. 89-94.
- 3) Подаєнко Ю. Л., Новоқшанова О. С. Ісламський чинний як невирішене питання західноєвропейської політики мультикультуралізму. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2012. № 170. С. 74-80.
- 4) Шаленна Н. М. Особливості формування концепту «європейського ісламу». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. № 123. С. 34-43.
- 5) Bossong R. The Next Steps for EU Counterterrorism Policy. *SWP Research Paper*. 2021. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2021C20_EU_Counterterrorism_Policy.pdf
- 6) Khader B. Muslims in Europe: the Construction of a «Problem» / *The Search for Europe: Contrasting Approaches*. BBVA. 2016. URL: <https://www.bbvaopenmind.com/en/articles/muslims-in-europe-the-construction-of-a-problem/>

Практичне заняття № 4 (2 години)

ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК ЗА МЕЖАМИ ТРАДИЦІЙНОЇ ЗОНИ ПОШИРЕННЯ ІСЛАМУ

Питання для обговорення

- 1) Мусульманська громада та мусульманські інститути в США та Канаді.
- 2) Особливості ісламського чинника в Китаї. Уйгурська проблема.
- 3) Політичний іслам у Тропічній Африці та проблема радикалізму (на прикладі Нігерії та Сомалі).

Література

- 1) Захарченко А. М., Мельниченко А. В. Проблема ісламістського екстремізму в Тропічній Африці. Кейс угруповання «Боко Харам». *Регіональні студії*. 2023. № 33. С. 126-131.
- 2) Cook S. Islam: Religious Freedom in China. *Freedom House*. 2017. URL: <https://freedomhouse.org/report/2017/battle-china-spirit-islam-religious-freedom>
- 3) Huda Q. The Diversity of Muslims in the United States. Views as Americans. *United States Institute of Peace Special Report*. 2006. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr159.pdf>
- 4) Ould Mohamedou M.M. Religious Extremism, Insurgent Violence and the Transformation of the New African Security Landscape / *Minding the Gap: African Conflict Management in a Time of Change*. Ed. by Chester A. Crocker, 2016. URL: <https://www.graduateinstitute.ch/sites/internet/files/2019-04/Mohamedou%20-%20Minding%20the%20Gap.pdf>
- 5) Steinberg G., Weber A. Jihadism in Africa. Local Causes, Regional Expansion, International Alliances. *SWP Research Paper*. 2015. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2015_RP05_sbg_web.pdf

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

№ з/п	Назва теми/індивідуальних завдань (рефератів)	Кількість годин
1	Роль ісламу як світової релігії. 1) Витоки ісламської культури та цивілізації. 2) Релігійні течії в ісламі.	4
2	Феномен політичного ісламу. 1) Іслам і держава. 2) Особливості модернізації та демократизації в мусульманському світі. 3) Ідеологічні течії в ісламі: реформаторство, фундаменталізм та модернізм.	6
3	Мусульманський світ як суб'єкт світової політики. 1) Ісламські політичні актори. 2) Інтеграційні процеси в мусульманському світі. Панісламізм. 3) Організація ісламського співробітництва.	6
4	Проблема ісламського фундаменталізму та екстремізму. 1) Генеза сучасного ісламського фундаменталізму та його еволюція. 2) Причини поширення радикальної ісламістської ідеології в країнах мусульманської цивілізації. 3) Проблема ісламістського радикалізму після подій 11 вересня 2001 р. Підходи до вирішення проблеми. 4) Феномен «Ісламської держави» (ІД).	4
5	Арабські країни Північної Африки. 1) Історія політичного ісламу в Єгипті. «Брати-мусульмани». 2) Ісламський чинник в Алжирі. Громадянська війна 1991-2002 рр.	4

	3) Роль ісламських політичних рухів під час та після «Арабської весни» (на прикладі Туніса, Єгипту та Лівії).	
6	Арабські країни Західної Азії. 1) Роль ісламу в арабських монархіях. 2) Громадянська війна в Ємені (2014-2020 рр.) та рух хуситів. 3) Особливості релігійного фактору в Лівані. Громадянська війна 1975-1990 рр.	4
7	Країни Середнього Сходу: Туреччина, Іран, Афганістан. 1) Політичний іслам в Туреччині: еволюція та сучасний стан. 2) Роль релігії в Ірані після Ісламської революції 1979 р. Доктрина «вілаят аль-факіх». 3) Ісламський традиціоналізм в Афганістані. Рух «Талібан».	6
8	Ісламський чинник в регіональних конфліктах на Близькому та Середньому Сході. 1) Релігійний аспект арабо-ізраїльського конфлікту. 2) Озброєні недержавні ісламістські актори на Близькому Сході. «Хизбалла», ХАМАС, «Ісламська держава». 3) Шіїтсько-сунітські протиріччя та їхній вплив на регіональні відносини. 4) Роль ісламістської опозиції в громадянських війнах в Сирії та Лівії.	6
9	Країни Південної та Південно-Східної Азії. 1) Роль ісламу в політичному та суспільному житті Пакистану та Бангладеш. «Джамаат-і-ісламі». 2) Мусульманська громада та конфесійні протиріччя в Індії. 3) Релігійний аспект індо-пакистанського конфлікту.	4

	<p>Кашмірська проблема.</p> <p>4) Особливості політичного ісламу в Індонезії та Малайзії.</p> <p>5) Проблема ісламістського радикалізму в Південно-Східній Азії (на прикладі Філіппін).</p> <p>6) «Джамаа-ісламія»: ідеологія, діяльність та вплив у регіоні.</p>	
10	<p>Країни Європи та Північної Америки.</p> <p>1) Мусульманська громада в Європі: демографія, соціальна та політична роль. Європейські інтеграційні моделі.</p> <p>2) Проблема ісламістського радикалізму в країнах Європи.</p> <p>3) Мусульманська громада та мусульманські інститути в США та Канаді.</p> <p>4) Мусульманська громада України та її роль у суспільстві.</p>	4
11	<p>Росія та країни Центральної Азії.</p> <p>1) Іслам в політичному просторі Російської Федерації. Радикалізація ісламу та конфлікти на Північному Кавказі.</p> <p>2) Ісламський чинник в країнах Центральної Азії (на прикладі Таджикистану, Узбекистану та Киргизстану). «Хизб ут-Тахрیر».</p>	6
12	<p>Країни Тропічної Африки. Китай.</p> <p>1) Політичний іслам в Тропічній Африці та проблема ісламістського радикалізму (на прикладі Судану та Нігерії).</p> <p>2) Особливості ісламського чинника в Китаї. Уйгурська проблема.</p>	6
	<p><i>Обсяг реферату:</i> 15 сторінок.</p> <p><i>Характеристика змісту:</i> за змістом навчальної дисципліни.</p> <p><i>Вимоги до виконання та оцінювання:</i> вивчення навчальної</p>	

дисципліни «Теорія взаємодії держав» передбачає написання есе здобувачами вищої освіти.

Основна мета роботи – глибоке вивчення важливих теоретичних або прикладних питань дисципліни за допомогою підготовки реферату (дослідження). Вельми важливим є формування таких умінь і навичок студента: самостійно формулювати проблему, визначати мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження; здійснювати пошук і відбір різноманітної інформації; обробляти та аналізувати інформацію; логічно і послідовно викладати результати аналізу, робити аргументовані висновки; правильно оформлювати науково-довідковий матеріал; публічно захищати виконану роботу. Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати для унаочнення і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати.

Есе являє собою літературний твір, який відображає позицію автора з деякої актуальної проблеми (проблеми). Есе готується з метою висловлення своєї точки зору та формування несуперечливої системи аргументів для обґрунтування перевагу позиції, обраної автором даного тексту. Структура есе включає в себе такі складові елементи:

- Вступ, де вказується тема, її обґрунтування та актуальність. Надається розбіжність наукових думок, вказується структура розгляду теми, та здійснюється перехід до головного викладу аргументів.
- Основна частина. Має у своєму складі:
 - судження та аргументи, які висуваються автором;
 - докази, факти та приклади, що підтримують авторську позицію;
 - аналітика контраргументів і протилежних суджень, де вважається доцільним показати їх слабкі сторони.

	<p>— Висновки. Узагальнена головна думка, аргументи щодо захисту головного судження, а також загальний висновок про корисність цього твердження.</p> <p>Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати для унаочнення і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати.</p> <p>Мінімальний обсяг використаних джерел – 15, при цьому матеріали, вилучені з Інтернету, можуть складати не більше третини номерів у списку джерел; більшість джерел повинні складати оприлюднені документи, статті та монографії. Для оформлення виносок у тексті й прикінцевого «Списку посилань» використовується стиль APA. Шрифт: Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний; вгорі справа вказується прізвище, ім'я, по-батькові автора есе, напрям підготовки.</p>	
Разом		60

До самостійної роботи відноситься:

[1] – підготовка до лекцій, практичних занять;

[2] – написання рефератів/рідерів, есе.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Витоки ісламської культури та цивілізації. Релігійні течії в ісламі.
2. Феномен політичного ісламу. Ісламські політичні актори.
3. Інтеграційні процеси в мусульманському світі. Панісламізм. Організація ісламського співробітництва.
4. Іслам і держава. Особливості модернізації та демократизації в мусульманському світі.
5. Ідеологічні течії в ісламі: реформаторство, фундаменталізм та модернізм.
6. Генеза сучасного ісламського фундаменталізму та його еволюція.
7. Причини поширення радикальної ісламістської ідеології в країнах ісламської цивілізації.
8. Проблема ісламістського радикалізму після подій 11 вересня 2001 р. Підходи до вирішення проблеми.
9. Історія політичного ісламу в Єгипті. «Брати-мусульмани».
10. Ісламський чинник в Алжирі. Громадянська війна 1991-2002 рр.
11. Роль ісламу в арабських монархіях.
12. Особливості релігійного фактору в Лівані. Громадянська війна 1975-1990 рр.
13. «Хизбалла»: політична платформа та еволюція діяльності.
14. Релігійний аспект арабо-ізраїльського конфлікту. ХАМАС.
15. Шійтсько-сунітські протиріччя на сучасному етапі та їхній вплив на регіональні відносини.
16. Роль ісламських політичних рухів під час та після «Арабської весни» (на прикладі Туніса та Єгипту).
17. Громадянська війна в Сирії (2011-2020 рр.) та роль ісламістської опозиції.
18. Феномен «Ісламської держави» (ІД).
19. Сунітсько-шіїтський фактор в Ємені. Громадянська війна (2014-2020 рр.) та рух хуситів.
20. Політичний іслам в Туреччині: еволюція та сучасний стан.

21. Роль релігії в Ірані після Ісламської революції 1979 р. Доктрина «віляят аль-факіх».
22. Ісламський традиціоналізм в Афганістані. Рух «Талібан».
23. Роль ісламу в політичному та суспільному житті Пакистану та Бангладеш. «Джамаат-і-ісламі».
24. Мусульманська громада та конфесійні протиріччя в Індії.
25. Релігійний аспект індо-пакистанського конфлікту. Кашмірська проблема.
26. Особливості політичного ісламу в Індонезії.
27. Ісламський чинник в Малайзії.
28. Проблема ісламістського радикалізму в Південно-Східній Азії (на прикладі Філіппін). «Джамаа-ісламія».
29. Мусульманська громада в Європі: демографія, соціальна та політична роль. Європейські інтеграційні моделі.
30. Проблема ісламістського радикалізму в країнах Європи.
31. Мусульманська громада та мусульманські інститути в США та Канаді.
32. Іслам в політичному просторі Російської Федерації. Радикалізація ісламу та конфлікти на Північному Кавказі.
33. Ісламський чинник в країнах Центральної Азії (на прикладі Таджикистану, Узбекистану та Киргизстану). «Хизб ут-Тахрир».
34. Політичний іслам в Тропічній Африці та проблема ісламістського радикалізму (на прикладі Судану та Нігерії).
35. Особливості ісламського чинника в Китаї. Уйгурська проблема.
36. Мусульманська громада України та її роль у суспільстві.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Захарченко А. М., Мельниченко А. В. Проблема ісламістського екстремізму в Тропічній Африці. Кейс угруповання «Боко Харам». *Регіональні студії*. 2023. № 33. С. 126-131.
2. Клименко О. Ю. Мусульманська релігійна меншість в Україні: збереження культурних традицій чи політична боротьба. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2020. № 9. С. 116-123.
3. Коппель О., Пархомчук О. Трансформація релігійного фактору в сучасних міжнародних відносинах. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2017. № 15. С. 2-30.
4. Кудряченко А. І. Іслам у сучасній Європі та Україні: виклики, стан і перспективи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2014. № 21(2). С. 64-69.
5. Макаренко Є. А. Мусульманські спільноти в Європі: регіональні і національні аспекти міжнародної взаємодії. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2017. № 16. С. 34-46.
6. Паламар А. С. «Брати-мусульмани» як фактор ворожнечі між Саудівською Аравією та Катаром. *Гілея: науковий вісник*. 2021. № 1-2. С. 57-66.
7. Шестопаалець Д. В. Іслам як соціальний феномен: до питання функціональності. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 184-192.
8. Ходжін М. П. Фактор суніто-шиїтського протистояння у зовнішньополітичній доктрині Ірану. *Гілея: науковий вісник*. 2022. № 167-168. С. 59-65.
9. Cesari J. Political Islam: More than Islamism. *Religions*. 2021. № 12. URL: <https://www.mdpi.com/2077-1444/12/5/299/htm>
10. Hamid S., McCants W. Rethinking Political Islam. *Brookings Institution Report*. 2016. URL: <https://www.brookings.edu/research/rethinking-political-islam/>

Додаткова

1. Бовсунівський П. Причини встановлення та повалення політичної влади «Братів-мусульман» в Арабській Республіці Єгипет. *Зовнішні справи*. 2013. № 10. С. 38-42.
2. Горобець І., Мартинов А. «Ісламська держава Іраку та Леванту» як проблема сучасних міжнародних відносин. *Зовнішні справи*. 2016. № 10. С. 16-22.
3. Захарченко А. М. «Хизбалла» в регіональних процесах на Близькому Сході після «Арабської весни». *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.)* Київ, 2021. С. 145-149.
4. Захарченко А. М. Роль релігійного фактору на сучасному етапі палестинсько-ізраїльського конфлікту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. № 94. С. 59-66.
5. Зелінський А. Л. Ліванська республіка: між політичним конфесіоналізмом і політичним прагматизмом. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 3(15). С. 151-172.
6. Кирчанів М. В. Індонезійський ісламизм як маргінальний випадок розвитку політичного ісламу в мусульманській країні. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 107-112.
7. Кореньков О. О. Політична стратегія й структура організації «Ісламська держава Іраку й Леванту». *Politicus*. 2017. № 1. С. 186-190.
8. Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 69-76.
9. Пророченко Н. О. Еволюція ролі шіїтського духовенства у суспільно-політичному розвитку Ірану. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. № 1(7). С. 56-73.
10. Радівілов Д. А. Мусульмани в системі державно-конфесійних відносин сучасної Росії: інституційно-правовий аспект. *Сходознавство*. 2016. № 75-76. С. 130-141.

11. Радівілов Д. А. Мусульмани України в політико-правових реаліях світської держави. *Сходознавство*. 2014. № 68. С. 115-140.
12. Сирінська О. А. ІДІЛ як гібридна мережна організація: історія, ідеологія й інформаційна стратегія. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 114-133.
13. Шаленна Н. М. Особливості формування концепту «європейського ісламу». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. № 123. С. 34-43.
14. Шестопаець Д. В. Іслам як соціальний феномен: до питання функціональності. *Сходознавство*. 2015. № 70. С. 184-192.
15. Bossong R. The Next Steps for EU Counterterrorism Policy. *SWP Research Paper*. 2021. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2021C20_EU_Counterterrorism_Policy.pdf
16. Castillo V. L. The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society. *Revista Electronica de Estudios Internacionales*. January 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/306092229_The_Organization_of_Islamic_Cooperation_in_contemporary_international_society
17. Cesari J. Political Islam: More than Islamism. *Religions*. 2021. № 12. URL: <https://www.mdpi.com/2077-1444/12/5/299/htm>
18. Cook S. Islam: Religious Freedom in China. *Freedom House*. 2017. URL: <https://freedomhouse.org/report/2017/battle-china-spirit-islam-religious-freedom>
19. Ghafar A. A., Hess B. Islamist Parties in North Africa (Morocco, Tunisia, Egypt). *Brookings Doha Center Analysis Paper*. 2018. URL: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/07/Islamist-parties-in-North-Africa-analysis-paper.pdf>
20. Hamid S., McCants W. Rethinking Political Islam. *Brookings Institution Report*. 2016. URL: <https://www.brookings.edu/research/rethinking-political-islam/>

21. Huda Q. (2006). The Diversity of Muslims in the United States. Views as Americans. *United States Institute of Peace Special Report*, 159 <https://www.usip.org/sites/default/files/sr159.pdf>
22. Islamist Terrorist Attacks in the World. 1979-2019. *Fondation Pour l'innovation Politique*. 2019. URL: <https://www.fondapol.org/app/uploads/2020/06/enquete-terrorisme-gb-2019-11-18versionfinale-3.pdf>
23. Jones S., Vallee C., Newlee D. The Evolution of the Salafi-Jihadist Threat. *Center for Strategic and International Studies Report*. 2018. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf
24. Patterson E. Lebanon: the Persistence of Sectarian Conflict. *Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs*. 2013. URL: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/lebanon-the-persistence-of-sectarian-conflict>
25. Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. *Istituto per gli Studi di Politica Internazionale*. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf
26. Poujol C. Central Asia Going on «Hyper-Islamisation»: Between Adaptation to Post-communism and Calls for Radicalization. *UNISCI Journal*. 2017. № 45. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/767/76754084011.pdf>
27. Shine S. The Sunni and Shiite Axes in the Middle East. *Strategic Survey for Israel 2016-2017*. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/01/12.pdf>
28. Steinberg G., Weber A. Jihadism in Africa. Local Causes, Regional Expansion, International Alliances. *SWP Research Paper*. 2015. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2015_RP05_sbg_web.pdf
29. Vidino L., Carenzi S. Terrorist Attacks. Youngsters and Jihadism in Europe. *IEMed Mediterranean Yearbook*. 2018. URL: <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/01/Terrorist-Attacks.-Youngsters-and-Jihadism-in-Europe.pdf>

30. Sumpter C., Franco J. Islamist Militancy in Indonesia and the Philippines: Domestic Lineage and Sporadic Foreign Influence. *International Centre for Counter-Terrorism*. 2021. URL: <https://www.icct.nl/publication/islamist-militancy-indonesia-and-philippines-domestic-lineage-and-sporadic-foreign>

Електронні інформаційні ресурси

1. Духовне управління мусульман України. URL: <https://islam.ua/uk/>
2. Духовне управління мусульман України «Умма». URL: <http://umma.in.ua/ua>
3. Конгрес мусульман України. URL: <https://www.arraid.org/ua/>
4. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/>
5. Arab Maghreb Union. URL: <https://maghrebarabe.org>
6. Gulf Cooperation Council. URL: <https://gcc-sg.org>
7. Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran. URL: <https://en.mfa.ir/>
8. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Saudi Arabia. URL: <https://www.mofa.gov.sa/en/>
9. Ministry of Foreign Affairs State of Qatar. URL: <https://mofa.gov.qa/en>
10. Organization of Islamic Cooperation. URL: <https://www.oic-oci.org>
11. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa>
12. The Arab League. URL: <http://www.lasportal.org>
13. The European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/_en
14. The White House. Briefing Room. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room>
15. U.S. Department of State. Press Releases. URL: <https://www.state.gov/press-releases>
16. United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation. URL: <https://www.mofaic.gov.ae/en/>

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання:

Словесні: лекції (проблемні, лекції-візуалізації, лекції з аналізом конкретних ситуацій та ін.), розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, диспут, обговорення проблемних ситуацій.

Наочні: у тому числі мультимедійні презентації, демонстрація, метод безпосереднього спостереження, презентація результатів власних досліджень.

Практичні: рольові ігри; виконання індивідуальних завдань (підготовка та публічний захист рефератів).

Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Методи поточного / періодичного контролю: усне опитування, оцінювання виконання індивідуальних завдань (рефератів), захист результатів індивідуальних завдань (рефератів).

Підсумковий контроль. Іспит (в усній формі).

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Здобувач освіти	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано викладає під час виступів та відповідей;	глибоко та розкриває сутність практичних/ розрахункових завдань, використовуючи його при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може розкривати зміст теоретичних питань, раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної додаткової літератури; робить практичної діяльності;
Відмінно		

Добре

самостійні висновки, виконує творчі завдання та виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями

достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обгрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки

правильно вирішив більшість розрахункових /тестових завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання

Задовільно	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину розрахункових/тестових завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків
Незадовільно з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота												Підсумковий контроль (іспит)	Сума балів	
Змістовий модуль 1 8				Змістовий модуль 2 8				Змістовий модуль 3 8				Самостійне завдання		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	26	50	100
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2			

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Навчальне видання

ЗАХАРЧЕНКО Алла Миколаївна

**ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК
У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Надруковано в авторській редакції
з готового оригінал-макета

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 2,56.
Тираж 100 прим. Зам. № 816.

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.